

5. Hegel G. W. F. Encyclopedia of Philosophy / G. W. F. Hegel. – M., 1977. – Vol. 3, p. 85.
6. Dudar N. Religiosity of Youth / N. Dudar // The man and the world. – 1999. – № 9. – P. 42-44.
7. Spirituality of Ukrainians / Ed. by Y. M. Bilodid, S. P. Scherba. – Zhitomir, 1998. – 360 p.
8. Zelynenko A. Psychology of spirituality / A. Zelynenko. – Moscow : Publishing the Transpersonal Institute, 1996. – 213 p.
9. Kolesnik A. Spiritual self-development of identity / A. Kolesnik // Social Psychology. – 2006. – № 1(15).
10. Lucretius Carus T. About the Nature of Things / T. Lucretius Carus. – Moscow : Hudozestvennaya literatura, 1983. – 365 p.

11. Ogorodnick I.V. Ukrainian philosophy names: Manual / I. V. Ogorodnick, M. Rusin. – K. : Lybed, 1997. – 327 p.
12. Proleev S. Spirituality and Genesis of man. – K., 1992. – 456 p.
13. Russell B. Essence of religion. Psychology of religious mysticism. – Ruckopys, 2001. – 230 p.
14. Savchin M. The spiritual potential of the individual. – Ivano-Frankivsk : Play, 2001. – 240 p.
15. Fediv A. History of Ukrainian philosophy / Y. A. Fediv, N. G. Mozkov. – Kyiv : Ukraine, 2001. – 510 p.

Надійшла до редколегії 06.02.14

A. Чхайдзе, ассист.
Херсонский государственный университет, Херсон

ДУХОВНЫЙ МИР ЛИЧНОСТИ И ДУХОВНЫЕ ЦЕННОСТИ

В статье рассмотрены взгляды ученых на духовный мир личности, определены основные духовные потребности человека, и разные взгляды на духовные ценности.

Ключевые слова: духовность, духовные ценности личности.

A. Chhaidze, assist.
Kherson State University, Kherson

THE SPIRITUAL WORLD OF THE INDIVIDUAL AND SPIRITUAL VALUES

The article describes the views of scientists on the inner world of the individual, certain basic human spiritual needs, and different views on moral values.

Keywords: spiritual, moral values.

УДК 378:316.614

Г. Шавиро, асп.
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

В статті теоретично проаналізовано та емпірично досліджено психологічні особливості саморегуляції поведінки студентів. Представлено результати експертного опитування викладачів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: саморегуляція, експертне опитування, чинники саморегуляції, студенти.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства, в процесі реорганізації освітньої галузі, помітно активізувалася увага до проблеми саморегуляції власної активності молоддю. Оскільки протягом навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ) у молодих людей відбувається адаптація до нових вимог навчально-професійної діяльності, формування системи ціннісних орієнтацій, спрямованості, актуалізується потреба в професійних знаннях, навичках та вміннях, внутрішньої мотивації діяльності, освоєння нової соціальної ролі фахівця, тобто соціалізація особистості. Тому питання визначення психологічних чинників саморегуляції як фактору успішної соціалізації особистості у студентському середовищі є особливо важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових джерелах саморегуляцію визначають як психічний механізм забезпечення активності особистості у відповідності з вимогами оточуючого середовища. Саморегуляція є складним багатокomпонентним процесом, який підпорядкований меті та завданням діяльності, а також регулюється певними механізмами та проявляється під час активності особистості. Дослідженням різних її аспектів, рівнів, функцій, механізмів на різних вікових етапах розвитку особистості, в процесі діяльності займалися (К. М. Гуревич, Б. М. Теплов, Л. І. Божович, С. Л. Рубінштейн, Б. Ф. Ломов, О. О. Конопкін, В. І. Моросанова, О. К. Осніцький, Ю. О. Міславський, Н. О. Кіселевська, К. В. Злоказов, М. Й. Боришевський, Т. В. Кириченко, І. В. Петренко, О. П. Макаревич та ін.).

Теоретичний аналіз літератури свідчить про те, що питання саморегуляції поведінки студентської молоді ґрунтується на загальних положеннях про студентство як особливу соціально-психологічну та вікову категорію

С. І. Архангельського, А. А. Бодальова, Н. Ф. Головатого, Р. Р. Сатієва, М. П. Плужина, Ю. С. Семенова, І. П. Задорожної та ін. Проте, враховуючи вікові, соціальні та інші особливості сучасного студентства, акцент роботи з ними повинен ставитися не лише на розвиток певних, зокрема професійних, знань, умінь та навичок особистості, а і на формування у них саморегуляції.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні психологічних чинників саморегуляції поведінки студентів, їх експертному дослідженні для визначення складових психологічного компоненту саморегуляції та їх оптимального рівня розвитку для успішної активності в процесі соціалізації особистості.

Виклад основного матеріалу. Саморегуляція є провідним процесом будь-якого виду активності та життєдіяльності особистості, оскільки вона забезпечує відповідність діяльності її предмету, завданням, умовам, засобам та методам реалізації. Саморегуляція здійснюється як єдиний процес, який забезпечує мобілізацію та інтеграцію психологічних особливостей особистості сучасного студента.

Згідно з метою сформульовано наступні *завдання*:

- 1) на основі теоретичного аналізу проблеми обґрунтувати психічний компонент саморегуляції поведінки студентів, складовими якого виступають психологічні чинники;
- 2) методом експертного опитування дослідити психічний компонент саморегуляції поведінки студентів;
- 3) визначити складові чинники психічного компоненту саморегуляції та їх оптимальний рівень розвитку для успішної активності студентів.

Перше завдання реалізовувалось шляхом аналізу теоретичних підходів до проблеми саморегуляції студентів у психологічній науці, який показав, що студентство виступає спільністю людей, які систематично ово-

лодівають професійними знаннями та уміннями, характеризуються професійною спрямованістю та сформованим відношенням до майбутньої професії. Від інших спільнот студентство відрізняється більш високим освітнім рівнем, рівнем розвитку пізнавальних процесів, пізнавальною та навчальною мотивацією, емоційно-вольових якостей, гнучкою системою цінностей, соціальною активністю, поєднанням особистісної та інтелектуальної зрілості тощо [2].

Зокрема Ю. В. Мосаєв та М. А. Аніщенко зазначають, що студентство – це особлива соціальна група, яка формується з різних прошарків суспільства та характеризується особливими умовами життя, праці, побуту, суспільною поведінкою та психологією, для якої набуття знань і підготовка себе для майбутньої роботи в суспільстві є головним і, здебільшого, єдиним заняттям [4]. За своїм суспільним положенням студентська молодь стоїть ближче до інтелігенції, є її своєрідним резервом, призначення якого в майбутньому стати висококваліфікованим фахівцем у різних професійних сферах [3].

Так, на думку російського дослідника І. П. Подласого, саме під час навчання у вищій школі відбувається формування системи цінностей та ціннісних орієнтацій, підвищується самосвідомість, триває активна реалізація своїх сподівань, осмислення майбутнього [5]. Також відбувається формування свідомих мотивів поведінки, стверджуються моральні норми та духовні уподобання, етичні переконання, питання сенсу життя, любові, відповідальності, самостійності, свободи та ін.

Навчальна діяльність у вузі є складною системою взаємозв'язків, відношень, станів та ін., в якій провідне місце займає самоуправління та саморегуляція діяльності. Л. Г. Дика зазначає, що високий рівень регуляції функціональних станів та ефективність діяльності корелюють зі здібністю суб'єкта долати труднощі та розвиватися як особистість і фахівець, що вказує на взаємозв'язок саморегуляції та індивідуальних особливостей особистості [1]. Чим вище професійний рівень та особистісні якості, тим ефективніше регуляція функціональних станів.

Інший дослідник проблем юнацького віку Н. Ф. Шевченко доводить, що вольова саморегуляція в цьому віці є регуляцією більш свідомими, опосередкованими знаннями про зовнішній світ, про цінності й можливості, на основі яких здійснюється поведінка та оцінюються наслідки власної активності [8]. Характеризується вона тим, що основним її механізмом виступає самостимуляція, що забезпечує мобілізацію особистістю власних можливостей для подолання труднощів, які виникають в процесі навчально-виховної діяльності студентів.

У студентському віці виникають різноманітні емоційні переживання та емоції, розуміння та уміння їх регулювати дозволяє студентам поліпшувати ефективність навчальної діяльності, уникати стресових ситуацій або пом'якшувати їх дію. Психічні стани визначають успішність діяльності студентів, їхнє фізичне та психічне здоров'я.

Протягом навчання у ВНЗ у молоді відбувається інтенсивне формування ціннісно-сислової сфери. Мотивація студентів виступає як складний психологічний механізм у сфері навчально-професійної діяльності, за допомогою якого формуються особистісні відношення до праці, до професії, до інших людей тощо. За допомогою мотивації відбувається визначення потенційних можливостей студентів, формування та розвиток фахівця в професійному відношенні, формування активності чи пасивності відносно майбутньої професії. Мотиваційні характеристики не виступають ізольовано. Вони, на думку Е. С. Чугунової, формуються у взаємозв'язку з особистісними та інтелектуальними характеристиками

та перетворюються в поведінці в єдиний психологічний механізм [6].

У процесі оволодіння професійними знаннями та уміннями у студентів формується та розвивається професійна спрямованість, що виражається в професійних інтересах, бажанні пізнати більше та досягти успіхів у майбутній професійній діяльності, підвищенні особистісних рис та якостей, таких як відповідальність, активність, цілеспрямованість, рішучість, наполегливість.

Складові елементи спрямованості є основою процесу формування ціннісної системи, яка виступає підґрунтям зародження цілей активності студентської молоді. Також під впливом ціннісних орієнтацій формується мета діяльності, тобто студенти починають уявляти кінцевий результат навчання, майбутню професію та роботу. На думку багатьох дослідників, одним із найбільш важливих чинників процесу соціалізації, який відбувається в студентському віці є формування ціннісної сфери студентів.

У процесі соціалізації молодь стає повноправним членом суспільства, формується система духовності. Це відбувається під впливом студентського середовища, їхньої культури, процесу навчання, виховання і самовиховання [7]. Оптимальне поєднання цих факторів обумовлює успішність процесу соціалізації.

Також важливим чинником успішної саморегуляції поведінки студентів можна назвати рефлексію, яка залежить від розвитку здатності до самопізнання, самоаналізу, уміння критично оцінювати власні дії. Завдяки розвитку рефлексивних якостей у студентів з'являється бажання відчувати та регулювати професійне навчання, аналізувати власні досягнення, моделювати поведінку та діяльність відповідно до мети та інтересів, мотивів та попереднього досвіду. Таким чином, рефлексія студентів сприяє формуванню уміння приймати рішення та нести за них відповідальність, усвідомленню власних цінностей, інтересів, мотивів поведінки, тобто внутрішньо скеровує їх діяльність.

Необхідно мати на увазі, що психологічні чинники саморегуляції поведінки студентів пов'язані зі специфікою особистісного розвитку в цьому віці, особливостями міжособистісних стосунків та навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури з означеної проблематики можна виділити наступні психологічні чинники саморегуляції поведінки студентської молоді: пізнавальна сфера (пізнавальні психічні процеси), індивідуально-типологічна сфера (темперамент, характер, здібності), емоційно-вольова сфера (почуття, емоції, переживання, вольові якості, вольова регуляція), ціннісно-смілова сфера (спрямованість, мотивація, система цінностей), духовна сфера (моральні якості, духовність, релігійні уподобання), рефлексивна сфера (самопізнання, самоконтроль, самоаналіз).

Друге і третє завдання реалізувалися через здійснення емпіричного дослідження, а саме експертного опитування викладачів вищих навчальних закладів. У дослідженні взяли участь 50 викладачів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (викладачі кафедри психології та кафедри педагогічної майстерності), Полтавської державної аграрної академії (викладачі кафедри екології та ботаніки та кафедри селекції, насінництва і генетики) та Полтавського університету економіки і торгівлі (викладачі кафедри математичного моделювання та соціальної інформатики та кафедри менеджменту організацій та зовнішньоекономічної діяльності). Вони виступили в ролі експертів, що працюють зі студентами та можуть оцінити саморегуляцію їхньої поведінки на основі спостереження.

Для визначення психологічних чинників психічного компоненту саморегуляції та їх оптимального рівня розвитку для успішної активності студентів нами був розроблений опитувальник, який містив в собі контрольні переліки не лише психологічних, а і соціальних чинників саморегуляції. Так, перелік складався з 41 чинника пізнавальної, індивідуально-типологічної, емоційно-вольової, ціннісно-сислової, духовної, рефлексивної, а також суспільно-соціальної сфер особистості, які були розташовані у випадковому порядку. Викладачам було запропоновано: 1) виділити ті конструкти, які, на їх думку, повинні бути сформовані у студентів для успішної саморегуляції поведінки; 2) оцінити за

10-бальною шкалою рівень їх впливу на успішність саморегуляції поведінки студентів.

Первинні дані були занесені до матриці даних, яка підлягала кількісному та якісному аналізу. В результаті чого ми виділили конструкти, які, на думку експертів, не впливають на процес саморегуляції поведінки студентів. Після цього нами був проведений узагальнюючий аналіз, в процесі якого ми об'єднали оцінки експертів та розподілили їх на три рівні – низький, середній та високий. Так, оцінку в 1-4 бали ми віднесли до низького, 5-7 балів – до середнього, а 8-10 балів – до високого рівня впливу конструктів на саморегуляцію. Аналіз рівнів впливу психологічних чинників на успішність саморегуляції поведінки студентів представлений у табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз рівнів впливу психологічних чинників на успішність саморегуляції поведінки студентів

Чинники саморегуляції	Рівні впливу (у %)			
	не впливає	низький	середній	високий
Самооцінка	10	4	44	42
Рівень домагань	34	4	26	36
Самоконтроль	2	8	18	72
Умови життєдіяльності	36	8	36	18
Емоційність	34	14	46	6
Моральні якості	24	4	16	56
Норми і правила поведінки	28	2	24	46
Статус у колективі	28	10	28	34
Рефлексія	34	2	30	34
Система ціннісних орієнтацій	22	2	28	48
Мотивація поведінки та діяльності	22	10	32	36
Соціальні очікування	48	12	24	16
Потреби особистості	34	10	32	24
Соціальна ситуація	42	12	28	18
Досвід особистості	22	12	36	30
Проф. знання, навички та вміння	30	8	26	36
Ідеали особистості	26	6	40	28
Спрямованість особистості	28	2	30	40
Комунікативні якості	26	8	26	40
Вольова регуляція	22	2	24	52
Образ Я	36	10	28	26
Рівень інтелекту	26	4	24	46
Сприймання	26	6	32	36
Мова	32	4	26	38
Пам'ять	34	4	20	42
Мислення	16	6	20	58
Уява	36	0	30	34
Увага	24	6	20	50
Відчуття	38	4	20	38
Сангвінік	36	6	16	42
Холерик	58	8	24	10
Флегматик	54	12	26	8
Меланхолік	66	14	16	4
Активність	22	4	28	46
Відповідальність	12	6	20	62
Рішучість	22	10	24	44
Впевненість в собі	16	6	28	50
Наполегливість	20	12	22	46
Оптимізм	22	10	26	42
Цілеспрямованість	12	6	24	58
Самокритичність	16	2	40	42

Результати аналізу свідчать про те, що всі майже всі конструкти у достатньо високій мірі впливають на успішність саморегуляції. Проте є такі чинники, які були виділені експертами як не важливі, такі, що не впливають на процес і результат саморегуляції або не є психологічними чинниками саморегуляції. Отримані результати дозволили виокремити групу "не психологічних чинників", до якої були включені: умови життєдіяльності – 36 % опитаних викладачів вважають, що цей чинник не впливає на поведінку студентів; 37 % виділили рівень розвитку уяви та відчуттів як не важливий конструкт для саморегуляції; соціальні

очікування обрали 48 %; соціальну ситуацію – 42 % опитаних; образ "Я" – 36 % та потреби особистості – 34 % опитаних експертів вважають не важливими для саморегуляції поведінки молоді.

Середній рівень впливу мають емоційність та ідеали особистості – відповідно 46 % та 40 % респондентів, тобто можна сказати, що емоційність та ідеали студентів не дуже впливають на регуляцію власної поведінки, але мають певне значення для її реалізації.

Деякі чинники саморегуляції були відмічені респондентами як такі, що впливають на саморегуляцію поведінки

нки та мають як середній, так і високий рівень впливу, тобто вони набрали приблизно однаковий відсоток виборів респондентів. Так самооцінку, що є важливою для саморегуляції на середньому та на високому рівні обрали 44 % та 42 % респондентів відповідно; мотивацію поведінки та діяльності – 32% та 36 % респондентів; досвід особистості – 36 % та 30 % респондентів; рівень розвитку сприймання – 32 % та 36 % респондентів; самокритичність – 40 % та 42 % респондентів відповідно.

У списку чинників ми зазначили чотири типи темпераменту і, аналізуючи їх, ми помітили цікавий факт. Більше 50% експертів вважають, що на саморегуляцію поведінки студентів не впливають типи темпераменту холерик, флегматик та меланхолік. Проте 42 % респондентів вважають, що у студентів, у яких переважає тип темпераменту сангвінік, більш успішна саморегуляція поведінки.

Також до списку був включений блокіндивідуальних якостей, рис особистості, які в залежності від наявності та розвитку складають індивідуальний стиль саморегуляції. Ці якості були визначені експертами як такі, що впливають на високому рівні на саморегуляцію поведінки студентів. Так, високий рівень впливу має активність (46 %), відповідальність (62 %), рішучість (44 %), впевненість у собі (50 %), наполегливість (46 %), оптимізм (42 %), цілеспрямованість (58 %) та самокритичність (42 %). Отже, можна сказати, що індивідуальний стиль саморегуляції, тобто набір індивідуальних особливостей студентів, є вагомим психологічним чинником саморегуляції поведінки та має бути досліджений у поєднанні з іншими психологічними чинниками.

Найбільш високі відсотки виборів респондентів крім індивідуальних якостей набрали самоконтроль (72 %), моральні якості (56 %), норми і правила поведінки (46 %), система ціннісних орієнтацій (48 %), спрямованість особистості (40 %), комунікативні якості (40 %), вольова регуляція (52 %), рівень інтелекту (46 %), рівень розвитку пам'яті (42 %), мислення (58 %) та уваги (50 %). Тобто більшість викладачів вважають, що ці компоненти найбільше впливають на саморегуляцію поведінки студентської молоді та є її психологічними чинниками.

На основі отриманих даних було сформовано програму констатуючого експерименту, яка включала в себе дослідження стилів саморегуляції, рівня розвитку пізнавальних процесів, ціннісно-сислової та вольової сфер студентів, рівень розвитку їх комунікативних та моральних якостей, самоконтроль та спрямованість.

Висновки. Таким чином, на основі теоретичного аналізу з'ясовано наступні психологічні чинники саморегуляції поведінки студентської молоді: пізнавальна сфера (пізнавальні психічні процеси), індивідуально-типологічна сфера (темперамент, характер, здібності), емоційно-вольова сфера (почуття, емоції, переживання, вольові якості, вольова регуляція), ціннісно-сислова сфера (спрямованість, мотивація, система цінностей), духовна сфера (моральні якості, духовність, релігійні уподобання), рефлексивна сфера (самопізнання, самоконтроль, самоаналіз).

У результаті експертного опитування припущення щодо психологічних чинників було доведено вибором відповідних компонентів саморегуляції. Результати аналізу свідчать про те, що всі майже всі конструкти у достатньо високій мірі впливають на успішність саморегуляції. Найбільш високі відсотки виборів респондентів, набрали індивідуальні якості (більше 40 %), самоконтроль (72 %), моральні якості (56 %), норми і правила поведінки (46 %), система ціннісних орієнтацій (48 %), спрямованість особистості (40 %), комунікативні якості

(40 %), вольова регуляція (52 %), рівень інтелекту (46 %), рівень розвитку пам'яті (42 %), мислення (58 %) та уваги (50 %). Отже, більшість викладачів вважають, що ці компоненти найбільше впливають на саморегуляцію поведінки студентської молоді та є її психологічними чинниками.

Перспективи досліджень у даному напрямку полягають у проведенні констатуючого дослідження психологічних чинників саморегуляції поведінки студентів вищих навчальних закладів, в основу якого були покладені дані експертного опитування викладачів. На основі отриманих результатів з метою підвищення рівня успішності саморегуляції та ефективності професійного навчання буде складена програма формування оптимального стилю саморегуляції, в основу якої будуть покладені такі чинники, як система цінностей та ціннісних орієнтацій, мотивація діяльності, комунікативні, моральні якості, самоконтроль та вольова організація студентів.

Список використаних джерел

1. Дикая Л. Г. Системная детерминация саморегуляции психического состояния человека / Л. Г. Дикая // Труды Института психологии РАН. – 1997. – Т. 2. – С. 191-199.
2. Киселевская Н. А. Стили саморегуляции учебной деятельности и их формирование у студентов вуза: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Н. А. Киселевская. – Иркутск, 2005. – 148 с.
3. Корнієнко І. О. Особливості саморегуляції поведінки особистості студента у ситуації неуспіху / І. О. Корнієнко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія Психологічні науки, вип. 4. – Миколаїв: Іліон, 2010. – 313 с. – Т. 2. – С. 104-108.
4. Мосаєв Ю. В. Концепція оптимізації виховної роботи в студентському гуртожитку / Ю. В. Мосаєв, М. А. Аніщенко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2012. – № 2. – С. 348. – С. 201-206.
5. Подласый И. П. Педагогика: учебник / И. П. Подласый. – М.: Высш. образование, 2006. – 540 с.
6. Ренке С. О. Мотиваційна регуляція процесу становлення професійного образу Я студентів ВНЗ / С. О. Ренке // Теоретичні і прикладні проблеми психології: 36. наук. праць. СХУ ім. В. Даля. – Луганськ, 2009. – Вип. 2 (22). – С. 25-33.
7. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві / О. М. Целякова // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Запоріжжя: ЗДІА, 2009. – Вип. 38. – С. 222-233.
8. Шевченко Н. Ф. Розвиток емоційно-вольової саморегуляції студентів в умовах вищого навчального закладу / Н. Ф. Шевченко // Педагогічні науки: теорія, історія інноваційні технології. – 2010, № 1 (3). – С. 270-280.
1. Dykaya L. System determination of mental state self-regulation / L. G. Dykaya // Proceedings of the Institute of Psychology RAS. – 1997. – Т. 2. – P. 191-199.
2. Kiselevskaya N. A. Style of self-learning activities and their formation at high school students: PhD thesis: 19.00.07 / N. A. Kiselevskaya. – Irkutsk, 2005. – 148 p.
3. Kornienko I. O. Features of behavior's self-regulation of the individual student in a situation of failure / I. O. Kornienko // Scientific Bulletin of Sukhomlinskii State University of Mykolayiv. Psychological Science Series, vol. 4. – Mykolayiv: Ilion, 2010. – 313 p. – Т. 2. – P. 104-108.
4. Mosayev Y. The concept of optimization of educational work in student's hostels / Y. V. Mosayev, M. A. Anischenko // Proceedings of Berdyansk State Pedagogical University (Teaching Science). – Berdyansk: BDP, 2012. – № 2. – 348 p. – P. 201-206.
5. Podlasyi I. P. Pedagogy: Tutorial / I. P. Podlasyi. – M.: Vysshe obrazovanie, 2006. – 540 p.
6. Renca S. Motivational regulation of the process of becoming a professional image of the university students / S. Renca // Theoretical and applied problems of psychology: Coll. sciences. works. of Dal East Ukrainian National University. – Lugansk, 2009. – Vol. 2(22). – P. 25-33.
7. Tselyakova A. Spirituality and value orientation of student youth in Ukraine transformational society / O. M. Tselyakova // Humanitarian Bulletin ZDIA. – Zaporozhye: ZDIA, 2009. – Vol. 38. – P. 222-233.
8. Shevchenko N. F. Development of emotional and volitional self-regulation of students in a higher education institution / N. F. Shevchenko // Teaching Science: Theory, History, Innovative technologies. – 2010, № 1(3). – P. 270-280.

Надійшла до редколегії 13.10.13ї

А. Шавиро, асп.
Институт психологии имени Г. С. Костюка НАПН Украины, Киев

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ САМОРЕГУЛЯЦИИ ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ

В статье теоретически проанализировано и эмпирически исследовано психологические особенности саморегуляции поведения студентов. Представлено результаты экспертного опроса преподавателей высших учебных заведений.

Ключевые слова: саморегуляция, экспертный опрос, факторы саморегуляции, студенты.

A. Shavyro, postgraduate
G. S. Kostyuk Institute of Psychology NAPS of Ukraine, Kyiv

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF STUDENTS' SELF-REGULATION IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION

In the article is analyzed theoretically and empirically the psychological features of self-regulation of conduct of students. In the article is presented the results of the expert poll of teachers of higher educational institutions.

Keywords: self-regulation, expert poll, factors of self-regulation, students.

УДК 159.955

Ю. Швалб, д-р психол. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ФОРМИ УСВІДОМЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО

Стаття присвячена метатеоретичному аналізу закономірностей формування образу майбутнього на рівні індивіда, суб'єкта та особистості.

Ключові слова: майбутнє, мислення, репрезентації, суб'єктність.

Факт належності мислення до числа базових компонентів свідомості ні в кого не викликає сумнівів. Більше того, добре відомі філософські та логіко-психологічні спроби ототожнення мислення і свідомості [1]. При цьому мислення, на відміну від інших процесів, має "суворі правила освіти і перетворення одиниць вираження і закони ... все те, що Аристотель називав словом "логос" – всі власне логічні правила освіти і перетворення знакових форм міркувань, всі математичні оперативні системи, всі формальні й формалізовані фрагменти наукових теорій, всі науково-предметні "закони" і "закономірності", всі схеми ідеальних об'єктів, що детермінують процес Мислення, всі онтологічні схеми і картини, всі категорії, алгоритми та інші форми операціоналізації процесів Мислення" [5, с. 289]. Розгортаючи це положення, Г. П. Щедровицький вказує, що мислення формалізується, об'єктивується, відривається від рефлексії комунікативних ситуацій та мислєдії і "стає особливою мисленнєвою діяльністю з розгортання чистих форм Мислення, свого роду виробництвом знаково-знаннєвих форм, змістовних, але таких, що не мають смислового зв'язку з ситуаціями Мислє-Комунікації і практичної мислєдії" [4, с. 291].

Відокремлення мислення, звичайно ж, відбувається в результаті розриву рефлексивних зв'язків, однак можливість відокремлення воно містить у самому собі. Якщо ми приймаємо положення, що мислення оперує зі знаковими заступниками (репрезентантами) реальних об'єктів, то ми повинні враховувати наступне: 1) побудована модель об'єкта для самого мислення в подальшому може виступати об'єктом, стосовно якого може будуватися нова знакова система і так далі фактично без обмежень (кордон якраз і встановлює рефлексія), 2) з приводу одного об'єкта може бути побудовано декілька різних знаннєвих систем, які постають тепер мисленню як "копулятивний" об'єкт, який піддається подальшому моделюванню, схематизації тощо; 3) побудова схеми чи моделі будь-якого рівня і складності в мисленні здійснюється за певними правилами, тобто операціонально, що повинно бути зафіксовано в особливих схемах і моделях, в особливому типі знань, з приводу якого можливо те ж "сходження", як і по пунктах 1 і 2.

Таким чином, створювана в мисленні дійсність є внутрішньо неоднорідною. Швидше треба говорити про різні дійсності, що розрізняються як за типами знань (знан-

невих форм), так і за ступенем абстрагування від реальності. Фактично тут ми безпосередньо маємо справу з конструктивною здатністю мислення породжувати зміст, так як одержувані схеми та моделі не є прямим відображенням наявних об'єктів або форм мислєдії.

Для мислення, в силу того, що воно відірване (абстрагується?) від безпосередніх емоцій і мотивів, всі схеми однакові і рівнозначні, якщо, звичайно, витримують логічний аналіз і критику. В. М. Розін з цього приводу пише: "Одиниця мислення являє собою принципово двояке утворення (і почасти так і усвідомлюється): з одного боку, це діяльність індивіда (міркування, доказ, власне розумова діяльність), з іншого – проживання та переживання предметних подій. Особливість цих подій – їх ідеальний характер (ідеальні об'єкти, дійсність, представлена в істинних знаннях, і т. д.). У методологічному дискурсі події, що проживаються думкою, трактуються як задані за допомогою категорій і понять, тобто в одному відношенні – це інтелектуальні побудови (конструкції), а в іншому – схеми опису та уявлення світу. Здійснюючи мислення, індивід, з одного боку, діє, долає опір матеріалу, вибирає, проходить шлях, з іншого – розлучається з одними подіями, проживши їх, і потрапляє в інші. Процес мислення являє собою реалізацію особи, обумовлений психологічними програмами, ментальними планами, комунікацією, зразками і нормами правильної думки, що протікає у формі діяльності, а також проживання та переживання предметних подій" [3, с. 127].

Таким чином, в людській практиці виникає принципова можливість штучно-технічної побудови нових об'єктів і форм мислєдії, які відповідають наперед сконструйованій розумовій схемі чи моделі.

Схеми мислення можуть виступати в якості підстав цілопокладання й самі по собі, поза зв'язками з іншими процесами свідомості. Це пов'язано з особливою будовою самих схем і моделей, про яку ми вже згадували. Мислення завжди інструментально і операціонально, тобто здійснюється за допомогою певних логічних і знакових засобів. Тому кожна логічна операція і її продукт у вигляді знакової системи співвідносяться як засіб – результат, а взяті окремо оперативні системи та знаннєву схему всередині себе співвідносяться як загальне – окреме або, точніше, як кінцева – проміжна цілі. Таким чином, по відношенню до будь-якої розумової схеми ми можемо виділити: а) її призначення або, що те ж саме,